

O diverzantskoj operaciji u opštenarodnom odbrambenom ratu

U našoj vojnoj publicistici se u nekoliko navrata pisalo o diverzantskoj operaciji.¹ Neki članci su bili polemički. Ta se operacija izučavala i u nekim vojnim školama, mada nema dovoljno verifikovanih teorijskih izvora niti odgovarajućih nastavnih materijala. Imajući sve to na umu, smatramo da postoji opravdan i teorijski i praktični razlog da se o diverzantskoj operaciji ponovo raspravlja na stranicama »Vojnog dela« kako bi se prevladale neke nedoumice i usaglasili stavovi i pogledi u vezi s tim oblikom borbenih dejstava u opštenarodnom odbrambenom ratu.

Bez pretenzija da ćemo ovim tekstom otkloniti sva kolebanja, namera nam je da izložimo neke činjenice koje mogu podstaći na razmišljanje o toj temi i sugerisati zaključke značajne za konstituisanje teorije diverzantske operacije.

Budući da teorija diverzantske operacije nije izgrađena i da nema ni elementarne saglasnosti oko pojma diverzantske operacije, što je i razumljivo jer je reč o relativno novijoj kategoriji, smatramo da bi bilo uputno najpre pokušati pojmovno odrediti diverzantsku operaciju kao specifičan oblik borbenih dejstava.

¹ M. Dželebdžić: *Dejstvo po komunikacijama u Jugoslaviji od 1. do 7. septembra 1944. godine (operacija »Retvik«)*, VD 1/71; R. Tanasković: *Osnove operacije u ONOR-u*, VD 6/73; B. Todorović: *Diverzantska operacija u ONOR-u*, VD 1/79; Z. Tajević: *Napad na prugu Sarajevo — Mostar — prva diverzantska operacija, Odbrana i zaštita*, 6/78.

Pokušaj pojmovnog određenja diverzantske operacije

U osnovi pojma diverzantske operacije stoji radnja (akcija) koja se označava terminom *diverzija*.

Etimološko značenje reči »diverssio« i njeno shvatanje u vojnoj teoriji sažeto i veoma pristupačno je obradio B. Todorović², što smatramo da je za ovu priliku sasvim dovoljno. U našoj *Vojnoj enciklopediji*³ diverzija se definiše dvoznačno: prvo, kao akcija kojom je cilj nanošenje gubitaka i štete protivniku, što bi nas, uz po bliže označavanje njenog sadržaja, moglo zadovoljiti, i drugo, kao »vojna diverzija«, pri čemu se podrazumevaju »samostalne akcije (operacije, borbena dejstva i sl.)...«. Dakle, pod pojmom diverzije ovde se podrazumevaju i operacije. Takvo određenje diverzije ne bi se moglo prihvatiti zato što u osnovi odražava shvatanje te pojave u klasičnim ratnim uslovima a ne u uslovima opštenarodnog odbrambenog rata. U našim osnovnim doktrinarnim dokumentima se upotrebljava jednoznačan pojam »diverzantska operacija«, a ne pojam »diverzija« sa više značenja.

Očevidno je da tu nije reč o istom pojmu, već o više različitih pojmova. U literaturi se operiše sa četiri pojma: diverzija, diverzantska akcija, diverzantska dejstva i diverzantska operacija. Diverzije i diverzantske akcije su u suštini sinonimi, što znači da je reč o tri različita pojma.

Dakle, bez obzira na čestu upotrebu pojma »diverzija«, koji je fundamentalan za definisanje diverzantskih dejstava, pa prema tome i diverzantske operacije, ne postoji koncizna i opšteprihvaćena definicija tog pojma, te se on tumači opisno, a očevidno je da ima i različitih varijacija u pogledu njegove sadržine. Zbog toga, pre nego što se pokuša da definiše diverzantska operacija, tj. odredi njen pojam, nužno je preciznije odrediti bar dva pojma — diverzija i diverzantska dejstva.

Pod pojmom *diverzija* podrazumevamo ofanzivnu, iznenadnu, brzu i vešto izvedenu akciju koju posebno obučene snage ostvare primenom diverzantskih sredstava u napadu na izabrani objekat u neprijateljevoj pozadini radi njegovog izbacivanja iz upotrebe.

Diverzantska dejstva su širi pojam koji obuhvata više samostalnih međusobno povezanih i usklađenih diverzija i ovih sa drugim borbenim dejstvima na određenoj teritoriji i za određeno vre-

² *Vojno delo*, br. 1/79, str. 138.

³ *Vojna enciklopedija*, drugo izdanje, tom 2, str. 468.

me. U diverzantskim dejstvima sudeluju, osim diverzantskih snaga koje izvode diverzije, i druge jedinice oružanih snaga i ostale snage opštenarodne odbrane i društvene samozaštite koje izvode raznovrsna borbena dejstva i aktivnosti u funkciji diverzija.

Iz ovako određenog pojma diverzantskih dejstava proizlazi da su ona u suštini posebna vrsta borbenih dejstava, koja mogu imati različite vremensko-prostorne opsege i ciljeve i koja snage različite veličine mogu da izvode. To znači da se ona, kao uostalom i napad i odbrana, mogu izvoditi na različitim stepenima opštosti — kao borba, boj i operacija. Naravno, to pretpostavlja odgovarajuće parametre koji determinišu svaki od navedenih oblika diverzantskih dejstava, a oni su utvrđeni u opštoj teoriji operacije.

Tvrdimo, dakle, da u stvarnosti postoji diverzija kao diverzantska borba i diverzantski boj kao viši oblik borbenih (diverzantskih) dejstava, koji objedinjuje više povezanih *diverzija* kao osnovnih nižih oblika dejstva i čitav niz drugih dejstava radi obezbeđenja, podržavanja itd. Po logici stvari, na višem, operativnom stepenu ta dejstva se izvode u obliku operacije.

Smatramo, prema tome, da se pod pojmom diverzantske operacije može podrazumevati: međusobno povezivanje i usklađivanje po prostoru, objektima, vremenu i cilju više jednovremenih i uzastopnih diverzantskih bojeva i drugih borbenih dejstava radi obezbeđenja i podržavanja u svrhu onesposobljavanja i izbacivanja iz upotrebe važnih objekata infrastrukture za duže vreme, čime se neprijatelju onemogućava dalje izvođenje planiranih dejstava ili se ona ozbiljno dovode u pitanje.

Elementi predložene definicije su: a) diverzantska operacija je složen sistem i *skup* međusobno povezanih elemenata — diverzantskih bojeva i ostalih njima ravnih borbenih dejstava radi obezbeđenja, osiguranja itd.; b) osnovni sadržaj borbenih dejstava u diverzantskoj operaciji je *diverzija*, po čemu se diverzantska borba i boj razlikuju od drugih bojeva, pa i diverzantska operacija od drugih operacija; c) glavni objekti napada su oni u *infrastrukturi*, čijim se onesposobljavanjem za duže ili kraće vreme onemogućava ili dovodi u pitanje efikasnost planiranih neprijateljevih dejstava; d) prostor izvođenja diverzantske operacije je neprijateljeva pozadina — prvenstveno privremeno zaposednuta teritorija, ali kada to potrebe nalažu i mogućnosti dozvoljavaju, i neprijateljeva teritorija; e) osnovni metod izvođenja diverzantske operacije je jednovremeni ili uzastopni napad na više objekata, od kojih uvek jedan ili nekoliko predstavljaju ključne objekte infrastrukture na određenoj prostoriji.

Analiza navedenih elemenata definicije uzetih svakog ponaosob i svih skupa pokazuje: 1) da osnovni, dakle preovlađujući, sadržaj diverzantske operacije čine *diverzije*, ali ne u čistom elementarnom obliku, već se diverzantska dejstva kombinuju s napadnim, odbrambenim i drugim borbenim dejstvima i dejstvima radi obezbeđenja i s neoružanim oblicima borbe i otpora; 2) da su metod izvođenja borbenih dejstava i sredstava koja se upotrebljavaju u toj operaciji specifični; 3) da su učinci te vrste operacije operativnog značaja, nezavisno od toga da li se ona izvodi samostalno ili u sklopu strategijske operacije.

Iz rečenog logično sledi da je diverzantska operacija najviši oblik diverzantskih dejstava, kao što je i svaka operacija najviši oblik određene vrste borbenih dejstava. Ali, za razliku od drugih vrsta operacija (koje takođe sadrže i diverzantska dejstva, ali ne kao težišna), ona povezuje pre svega diverzantska dejstva kao preovlađujuća u jedinstvenu celinu. Posmatrana sa stanovišta teorije vidova borbenih dejstava, diverzantska operacija se pokazuje kao specifičan napad, specifičan način ofanzivnih dejstava snaga u neprijateljevoj pozadini, pri čemu dominiraju diverzije na objekte, a ostala dejstva su njima podređena. Ima, međutim, mišljenja da su diverzije, pa prema tome i diverzantska operacija, poseban vid borbenih dejstava, što nije bez osnove. No čini se da logička analiza, ma koliko bila rigorozna, ne bi našla sigurne dinstinkcije u pogledu vida dejstva između napadnih i diverzantskih dejstava, što bi tek opravdalo tezu da su diverzantska dejstva poseban vid borbenih dejstava.

Uslovi koji omogućavaju izvođenje diverzantske operacije

Za identifikovanje i dokazivanje osobenosti diverzantske operacije u opštenarodnom odbrambenom ratu bitno je, pored ostalog, da se utvrde i uslovi u kojima se ona može izvoditi. Ovo zbog toga što se u određenim operativno-strategijskim uslovima samo diverzantskim dejstvima mogu postizati rezultati operativnog značaja. Diverzantska operacija se može pripremati i izvoditi u različitim uslovima:

a) s obzirom na period opštenarodnog odbrambenog rata — u njegovom daljem (kasnijem) i završnom periodu. U početnom pe-

riodu, zbog njegovih opštih obeležja, a posebno zbog kratkoće trajanja i relativne ograničenosti prostora, uslovi za njeno izvođenje su nepovoljni. U tim uslovima se diverzantska dejstva izvode u sklopu odbrambene operacije;

b) s obzirom na oblik oružane borbe u kombinovanom i partizanskom obliku.

U *kombinovanom obliku* oružane borbe diverzantska operacija se može izvoditi prilikom neprijateljevog dubljeg prodora. U tom slučaju ona je deo operacije strategijskog značaja i izvodi se povezano sa operacijom u zahvatu fronta. Njen cilj proizlazi iz cilja operacije strategijskog značaja i u suštini je podređen realizovanju cilja glavnih snaga. Diverzantskom operacijom se, bez obzira na vid strategijskog dejstva, utiče na promenu odnosa snaga, a taj uticaj se neposredno ispoljava u smanjenju ili paralisanju neprijateljeve tehničke nadmoći, osobito u smislu njene upotrebe na izabranim pravcima i za duže vreme. Realizuje se usklađenim diverzantskim dejstvima po neprijateljevoj borbenoj tehnici ili objektima na saobraćajnicama, a najčešće kombinovano.

U *partizanskom obliku* oružane borbe, kada on postane pretežan na većem delu našeg ratišta, diverzantska operacija može da ima najveći značaj. Tada se izvodi u sklopu operacije strategijskog značaja na privremeno zaposednutoj teritoriji ili samostalno.

Samostalna diverzantska operacija se izvodi kada usled nepovoljnosti strategijsko-operativne situacije nema uslova za izvođenje drugih vrsta operacija ili kada je ona racionalnija od drugih vrsta operacija. U tom slučaju diverzantska operacija, kao uostalom i druge vrste samostalnih operacija, postaje neposredno sredstvo strategije oružane borbe. Njome se menja odnos snaga i preuzima inicijativa na prostoriji izvođenja, tj. neprijatelju se nanose gubici, a pre svega se on ometa ili sprečava u korišćenju našeg ekonomskog potencijala. Ona može da prethodi i našoj ofanzivi širokih razmera.

Sem navedenih, u opštenarodnom odbrambenom ratu mogu da nastanu i drugi raznovrsni, a to će reći i teži, uslovi koji proističu iz konkretne strategijsko-operativne situacije. Iako ih ovde nećemo potanje obrađivati, može se pouzdano tvrditi da praktički nema (tako teških) ratnih uslova u kojima se ne može organizovati i izvesti diverzantska operacija, s tim što se primenjuju oni njeni modeli koji najviše odgovaraju uslovima.

Odrednice diverzantske operacije

Diverzantska operacija, kao i svaka druga operacija, ima svoje odrednice (determinante), koje ukazuju na njenu suštinu. One će nam u isto vreme poslužiti za komparativnu analizu kako bi se bolje istakle sličnosti i bitne razlike između diverzantske i drugih vrsta operacija i za utvrđivanje odnosa između nje i diverzantskih dejstava uopšte i posebno taktičkih.

Prva njena odrednica je — cilj operacije. Iz definicije diverzantske operacije može se izvesti, sem ostalog, i njen opšti cilj — onesposobljavanje objekata infrastrukture sa dugoročnijim posledicama i, na taj način, smanjivanje neprijateljeve sposobnosti za dalje izvođenje planiranih dejstava. Takav cilj, gledajući u stratezijskim razmerama, dosta je ograničen, ali i realan. Oostvarivanjem diverzantske operacije se, zapravo, ne rešava ishod stratezijske operacije ili jednog perioda rata, pogotovu ne rata u celini, već se, u većoj ili manjoj meri, doprinosi njihovom povoljnom ishodu. S obzirom na takav efekat, diverzantska operacija ima po pravilu, operativni značaj. Njen doprinos povoljnom ishodu operacija stratezijskog značaja ogledao bi se u smanjenju efikasnosti, odnosno paralizovanju, a dobrim delom i uništenju neprijateljevog tehničkog potencijala, narušavanju postojećih infrastrukturnih i drugih prirodnih i veštački stvorenih uslova na određenom prostoru koji bi inače pogodovali neprijatelju u preduzimanju akcija radi postizanja planiranih ciljeva. Na taj način se neprijatelj prisiljava da odvajati svoje snage i vezuje ih za širok prostor radi odbrane značajnijih objekata, odnosno nameće mu se pasivna (defanzivna) uloga, što podrazumeva i gubljenje inicijative na određenom prostoru ili na ratištu u celini. A to je u direktnoj suprotnosti s pojmom i suštinom agresije.

Osim opšteg, svaka konkretna diverzantska operacija, s obzirom na uslove u kojima se izvodi, ima i poseban (konkretni) cilj, koji bi mogao biti: sprečavanje manevra uopšte i manevra dubljih neprijateljevih rezervi posebno; narušavanje ili opšta dezorganizacija pozadinskog obezbeđenja; slabljenje prevlasti u vazduhu (na moru) i slično.⁴

⁴ Poseban cilj diverzantske operacije »Retvik« bio je sprečavanje manevra nemačkoj armijskoj grupi »E« iz Grčke i njeno organizovanje za odbranu na jugoslovenskom prostoru (*Vojno delo*, br. 1/71, str. 118), a poseban cilj diverzantske operacije grupe proleterskih brigada (1942. god.) bio je da se spreči obavljanje železničkog saobraćaja izbacivanjem iz upotrebe pruge Sarajevo — Mostar, koja je u to vreme zbog transportovanja trupa i materijala, a posebno boksitne rude, za okupatora imala veliki značaj. (*Obrana i zaštita*, br. 6/78, str. 75).

Sledeća odrednica su *snage*. U razmatranju snaga potrebnih za izvođenje diverzantske operacije ima nedoumica, ponajviše o tome *koje su snage nosioci ostvarenja njenog cilja*. Nije sporno da diverzantsku operaciju izvode snage koje sudeluju i u drugim vrstama operacija na privremeno zaposednutoj teritoriji. To su, kao što je poznato, teritorijalna odbrana i jedinice JNA koje se nađu na privremeno zaposednutoj teritoriji ili se na nju namenski upute, uz učešće ostalih snaga sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite.

No, dileme se javljaju oko pitanja koje su snage *nosilac dejstva u diverzantskoj operaciji*, odnosno koji njihov deo na privremeno zaposednutoj teritoriji (JNA i TO) izvršava one zadatke, izvodi ona dejstva po kojima se diverzantska operacija razlikuje od svih drugih operacija na privremeno zaposednutoj teritoriji, naročito napadne. Dosadašnji odgovori na to pitanje ne zadovoljavaju prosto zato što se nije najpre valjano odgovorilo na pitanja po kojim se to borbenim dejstvima diverzantske operacije razlikuju od napadne operacije na privremeno zaposednutoj teritoriji i kakva moraju biti da bi mogla da dobiju kvalifikativ posebne operacije. Na prvo pitanje smo delimično odgovorili na prethodnim stranicama: a) diverzantska operacija se razlikuje od, recimo, napadne operacije na privremeno zaposednutoj teritoriji, koja sadrži diverzije kao svoj sastavni deo, po tome što diverzije i diverzantska dejstva čine njen *preovlađujući* sadržaj, a način na koji se ta dejstva izvode je preovlađujući način dejstva u operaciji i b) nosilac tog preovlađujućeg načina dejstva su *pretežno diverzantske snage*.⁵

Ostale snage koje učestvuju u diverzantskoj operaciji čine taktičke i taktičke združene jedinice teritorijalne odbrane za dejstvo na užem prostoru (sem diverzantskih jedinica) i druge snage sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite. One izvode raznovrsna dejstva i aktivnost da bi diverzantskim snagama stvarale uslove za dejstvo po objektima diverzije. Tačnije rečeno, te snage u sklopu diverzantskih destava napadaju posade koje brane objekte diverzije, a zatim osiguravaju neometan rad diverzantskim snagama. Nadalje, te snage izvode demonstrativna dej-

⁵ Pojam »diverzantske snage« ima šire značenje od pojma »diverzantske jedinice«, mada su diverzantske jedinice u sastavu diverzantskih snaga i predstavljaju njihov stručni, specijalizovani deo. No, osim njih u diverzantske snage idu i one jedinice kojima diverzije nisu osnovni način dejstva, već se u pripremanju za izvođenje diverzantske operacije za to osposobljavaju. Tu se misli pre svega na inženjerske i druge jedinice, TO i JNA koje sudeluju u diverzantskoj operaciji.

stva, dejstva radi sprečavanja jačih neprijateljevih snaga da intervenišu ka prostoriji izvođenja operacija i slično. Učešće snaga i način njihovog dejstva u diverzantskoj operaciji reguliše komandant odlukom, a i organizovanjem sadejstva i koordinacije.

Prostor na kojem se izvodi diverzantska operacija je neprijateljeva pozadina, i to najčešće dublja (operativna i strategijska dubina). Sa stanovišta pripreme i izvođenja diverzantske operacije, najznačajniji su objekti u prostoru, i to objekti diverzije, a ostali objekti nemaju tako izražen značaj kao u drugim vrstama operacija. U naročito značajne objekte ulaze: aerodromi i heli-dromi s pratećim objektima; drumske i železničke saobraćajnice s pratećim namenskim objektima; luke i lučka postrojenja; prelazi na vodenim preprekama i plovni objekti; uređaji za transformaciju i prenošenje električne energije, tehničkih gasova i goriva; sistem veza za prenos informacija; melioracioni tehnički sistemi i industrijski kapaciteti. Osim toga, od posebnog značaja je i sve što ulazi u pozadinsku infrastrukturu neprijateljevu (baze, skladišta, radionice i sl.) i elementi borbenog poretka (raketne i artiljerijske grupe, KM i CV).⁶

Razumljivo, u sklopu datih objekata je mnoštvo manjih na kojima će se postavljati diverzantska sredstva. To će redovno biti vitalni delovi preko kojih se postižu željeni efekti, uništenje ili oštećenje.

Vreme trajanja diverzantske operacije zavisi od niza okolnosti i teško ga je precizno odrediti. Međutim, u poređenju sa drugim vrstama operacija, zbog složenosti usklađivanja velikog broja diverzija u sklopu diverzantskih dejstava (bojeva) i ovih u sklopu operacije na relativno velikom prostoru, i potrebe za velikom tajnosti, pripremanje operacije duže traje, a zbog velike brzine dejstva po izabranim objektima operacija se za kraće vreme izvede.

Osobenosti pripreme i izvođenja diverzantske operacije

U svrhu identifikovanja i dokazivanja diverzantske operacije kao posebne vrste operacija u ONOR-u, treba skrenuti pažnju i na neka obeležja njenog pripremanja i izvođenja.

⁶ U našem NOR-u objekti diverzije su bili sve vrste saobraćajnica, mostovi, propusti, tuneli, TT-uređaji, rudnici, skladišta i sl. (*Vojna enciklopedija*, drugo izdanje, tom 2, str. 467).

Pripremanje diverzantske operacije je veoma složen i, s tim u vezi, dugotrajan posao. To iz više razloga, a najvažniji su: izvodi se u neprijateljevoj pozadini i najčešće na širokom prostoru; jednovremeno se priprema velik broj različitih jedinica, štabova i komandi TO i JNA i određene snage van oružanih snaga; potrebno je osigurati, sem ostalih, i velike količine diverzantskih sredstava i za rukovanje njima obučiti ljudstvo iz onih jedinica kojima diverzije nisu osnovna specijalnost; mora se sve držati u potpunoj tajnosti kako bi se postiglo iznenađenje, bez čega ne bi bilo očekivanog rezultata. Složenost pripremanja diverzantske operacije zavisi i od intenziteta neprijateljevih borbenih dejstava na prostoriji predviđenoj za izvođenje operacije i od mnoštva drugih okolnosti koje proizlaze iz konkretnih uslova u kojima se priprema.

Priprema diverzantske operacije u osnovi obuhvata *pripremu, tj. rad štaba (komande)* na donošenju odluke i određivanju zadataka potčinjenim i *pripremu jedinica*.

Rad štaba na donošenju odluke, a naročito procena situacije, ima neke osobenosti. One se ogledaju u naglašenom značaju procene objekata diverzija, posebno onih od kojih zavisi ishod operacije. Zbog toga je neophodno identifikovati: prvo, objekte koji su od posebnog značaja za neprijatelja i kojima se isključivo on koristi; drugo, objekte tzv. dvojne namene, one kojima se i neprijatelj i stanovništvo koriste, i treće, objekte od posebnog značaja za nas, koji prema tome ne mogu biti objekti diverzija, već, naprotiv, treba ih zaštititi od mogućeg neprijateljevog dejstva, o čemu treba obavestiti potčinjene da bi se izbegao nehat i sprečila stihija.

Prilikom procenjivanja situacije naročiti značaj ima *izbor objekata za dejstvo*. Na operativnom stepenu, kao rezultat analize objekata, odabiraju se objekti koji su od posebnog značaja za uspeh operacije i zauzimaju se stavovi u vezi s ostalim objektima. U odabiranju objekata iz oblasti privrede i među našim nacionalnim dobrima uopšte mora se voditi računa o potrebama stanovništva u datom vremenu, i o potrebama privrede u posleratnoj obnovi zemlje.

Nakon procene situacije komandant donosi odluku. Ona u načelu može da sadrži: osnovnu zamisao; zadatke neposredno potčinjenih štabova TO i jedinica TO i JNA; zadatke specijalnih diverzantskih jedinica (*pridate ili svoje*); način organizovanja podrške; obezbeđenje dejstava i komandovanje u operaciji. Radi očuvanja tajnosti, odluka se na potčinjene prenosi upućivanjem starešina u potčinjene štabove (*komande*) ili na drugi pogodan način, ali uvek uz primenu maksimalnih mera bezbednosti.

Priprema jedinica obuhvata mnogo mera, postupaka i radnji, a najznačajnije su popuna ljudstvom i borbenim sredstvima; pogotovu diverzantskim, moralno-političke i psihološke pripreme i obuka. Naglašeni značaj obuke za uspeh diverzantske operacije ogleda se u tome što uspeh diverzija, kojih će u operaciji biti veliki broj i kojima se i ostvaruje cilj operacije, prevashodno zavisi od čoveka, od njegovih kvalitativnih svojstava, među kojima se ističu stručnost i spretnost. U prilog tome značajno je reći da se diverzije izvode na veoma različitim objektima, počev od relativno prostih i opštepoznatih pa do najsloženijih tehničkih sistema i da se u njima upotrebljavaju raznovrsna diverzantska sredstva, formacijska i improvizovana. Obuka bi se izvodila na zemljištu i na objektima istih ili sličnih osobina kao i potencijalni objekti diverzije.

Prilikom organizovanja i pripreme diverzija od posebnog značaja — koje, po pravilu, izvode specijalne diverzantske jedinice — preduzimaju se dopunske mere u smislu temeljitije studije, izrade projekata i, u skladu sa otpornošću objekta, izbor odgovarajućih diverzantskih sredstava.

Diverzantska operacija se izvodi (kao i druge vrste operacija) prema jedinstvenoj zamisli i planu. Planiranje je stalan proces, od prijema do ostvarenja dobijenog zadatka. Borbena dokumentacija se izrađuje kao i kada su posredi druge vrste operacija na privremeno zaposednutoj teritoriji što znači da se pravi i plan diverzantske operacije. Njegova osobenost je u detaljnom planiranju početka operacije (ili, uslovno rečeno, prvog, odnosno početnog diverzantskog udara), u stepenovanju objekata po važnosti i, na taj način, određivanju prvenstva i redosleda izvršenja, kao i u tome što neki prilozi plana operacije imaju veći značaj (upotreba specijalnih diverzantskih jedinica na nacionalnoj neprijateljevoj teritoriji, dezinformisanje, demonstrativna dejstva i sl.).

Način izvođenja diverzantske operacije se određuje komandantovom odlukom i planom operacije. Svakako, diverzantska operacija, kao i svaka druga operacija, ima svoj početak, tok i završetak.

Diverzantska operacija može da počne kada određene snage, po završetku početnog grupisanja, otpočnu likvidaciju neprijateljevih delova koji osiguravaju objekte diverzija ili kada počne ostvarivanje onog postupka koji je predviđen planom svake pojedine diverzije. Ne ulazeći u širu analizu početka operacije, u svakom slučaju on bi se odlikovao jednovremenim, iznenadnim i brzim dejstvima, kratkoćom trajanja i velikim efektom, te bi mogao da se označi i kao prva etapa, ili da se nazove početnim (prvim) diver-

zantskim udarom. Čini se da bi najadekvatnije naziv te etape bio *početni diverzantski udar*.

Diverzantske snage, kao nosioci ostvarenja cilja operacije, koristeći se postignutim iznenađenjem i pod zaštitom snaga za osiguranje, energično pristupaju objektima diverzija i svoje postupke prilagođavaju svojstvima objekata i načelima i pravilima diverzantskih dejstava. Snage za obezbeđenje, kada se organizuju kao element operativnog poretka, i avijacija za podršku dejstvuju prema planu operacije i u skladu s načelima borbe (boja) vida i roda kojemu pripadaju i načinu dejstava koji se primenjuju u konkretnoj operaciji.

S obzirom na obimnost i postupnost mera i radnji koje se preduzimaju u pripremanju operacije, kao i na navedena bitna obeležja početnog diverzantskog udara, realno je očekivati da se upravo u toj etapi operacije ostvare najveći efekti dejstva. Pre nego što neprijatelj shvati da je reč o dejstvima širokih razmera moraju biti izbačeni iz upotrebe objekti od vitalnog značaja. Prema tome, početni diverzantski udar bi, s obzirom na cilj diverzantske operacije, imao uvek odlučujuću važnost. Njegovom uspešnom realizacijom stvaraju se uslovi za dalji tok i povoljan ishod operacije. Zbog kratkoće trajanja početnog diverzantskog udara, koji bi se najverovatnije merio satima, štab koji komanduje snagama što učestvuju u operaciji ne bi mogao objektivno da bitno utiče na tok dejstva, zbog čega planiranje i pripremanje snaga potrebnih za realizaciju početnog diverzantskog udara imaju poseban značaj. Ima mišljenja da bi se diverzantska operacija i završila samo jednim udarom. To nije bez osnova, pogotovu kada je u pitanju relativno skomniji cilj.

U daljem toku izvođenja diverzantske operacije, za razliku od drugih vrsta operacije, a ponajpre operacija koje se izvode u zahvatu fronta (u njima se u manjoj ili većoj meri pregrupisavaju snage pomeranjem po frontu ili uvođenjem svežih jedinica iz dubine), snage u diverzantskog operaciji nastavljaju dejstva, po pravilu, u skladu s početnim grupisanjem. Međutim, pregrupisavanje na taktičkom stepenu je redovna pojava i uslovljena je potrebom za diverzijama po narednim objektima, a izvodi se u sklopu pravca, prostori je ili objekta većih razmera.

Osnovni sadržaj daljeg toka diverzantske operacije činile bi diverzije u sklopu diverzantskih dejstava (bojeva) po narednim objektima, uz istovremeno održavanje efekta postignutog početnim diverzantskim udarom i organizovanije i odlučnije suprotstavljanje interventnim neprijateljevim snagama, usled čega dejstvo snaga za osiguranje na operativnom i taktičkom stepenu dobija veći značaj.

Budući da dalji tok diverzantske operacije traje duže (najčešće danima), štabu koji komanduje snagama što učestvuju u operaciji omogućuje se, za šta će zacelo biti potrebe, da neposrednije utiče na potčinjene, ponajviše u izboru objekata i načina dejstava. Zapravo, potčinjeni štabovi i komande trebalo bi da neprekidno imaju na umu to da cilj diverzantske operacije ostvaruju diverzantskim dejstvima po objektima infrastrukture, a da su neprijateljeve jedinice i živa sila uopšte objekti od sekundarnog značaja protiv kojih se dejstvuje samo kad su jedinice na to prinuđene, kao što su posade koje brane objekat diverzije ili neprijateljeve jedinice koje intervenišu ka ugroženim objektima. U ostalim slučajevima protiv neprijateljevih jedinica, pre svega manjih, može se dejstvovati usputno, ali samo ako se time ne narušava planirano dejstvo jedinica.⁷

Iz izloženog su jasne bitne razlike između osnovnih parametara diverzantske i drugih operacija na privremeno zaposednutoj teritoriji. Uočljive su, takođe, razlike u načinu pripremanja i izvođenja te i drugih tipova operacija. Držimo da su to dovoljni razlozi da se diverzantska dejstva u najopštijem smislu te reči uzimaju kao posebna vrsta borbenih dejstava na svim stepenima opštosti ratne veštine. Iz toga, logično, sledi da se u stvarnosti ispoljavaju i u obliku operacije. To znači da su tačne sinteze u kojima se tvrdi da diverzantska operacija postoji kao posebna vrsta operacije u opštem narodnom odbrambenom ratu i da u izuzetnim okolnostima može da opstoji kao jedino moguć tip operacije u tom ratu.

⁷) Za vreme izvođenja operacije »Retvik« Vrhovni štab NOV i POJ u depeši Osmom korpusu sem ostalog naglašava: »Vaša odluka za napad na Gračac potpuno je nepravilna. Izgleda da niste razumljeli našu raniju direktivu o načinu dejstva... Potrebno je da u toku od desetak dana postavite dovoljno snaga i ozbiljno ugrozite neprijateljski saobraćaj. Težište i dalje ostaje na komunikacijama«. (*Vojno delo*, br. 1/71, str. 120).